

Ciència i literatura: una relació tibant i fecunda

Dante, vist pel pintor Domenico di Michelino. El poeta italià destacà pel seu rigor astronòmic.

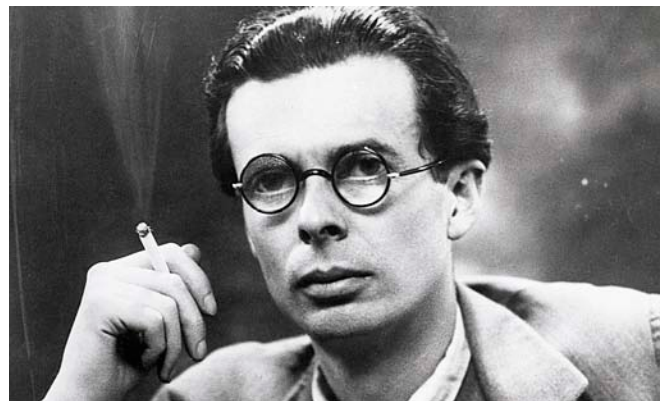
Un molt interessant volum de l'escriptor i divulgador científic Xavier Duran, 'La ciència en la literatura', torna a posar sobre la taula l'enriquidora però no sempre fàcil relació entre aquests dos àmbits. Duran repassa 30 segles d'interactuació que donen peu a fer una reflexió sobre el no gaire engrescador estat de la qüestió a casa nostra.

Reportatge de Xavier Aliaga

Les reflexions del cèlebre metge i escriptor rus Anton Txékhov li serveixen a Xavier Duran al principi i al final del seu volum *La ciència en la literatura* (Universitat de Barcelona, 2015) per exemplificar els nexes entre ambdós àmbits. A l'inici del llibre, amb una cita que avui no passaria el filtre de la correcció política: "La medicina és la meua esposa i la literatura és la meua amant. Quan em canso d'una passo la nit amb l'altra. Això és anormal, però almenys no és monòton i, a més a més, cap d'elles pateix per la meua infidelitat". Al final del volum, tancant el cercle, Duran torna de nou a Txékhov amb una anècdota curiosa: en un intercanvi de correspondència amb el periodista i editor Aleksei Suvorin, aquest alerta l'escriptor de la dificultat de no centrar-se en una única cosa. "No es pot anar darrere de dues llibres perquè no en caçaràs cap", diu l'editor. Duran hi afegeix una excepció: "Es poden perseguir dues llibres alhora si van pel mateix camí".

Aquesta qüestió ha despertat bastant interès els darrers temps, sobretot en l'àmbit anglosaxó. I a casa nostra ha estat una persona com Xavier Duran, llicenciat en ciències químiques, doctor en ciències de la comunicació i autor d'una trentena d'assajos, l'encarregat de bastir la prospectiva des de l'àmbit català. Un volum ambiciós que abasta 30 segles de connexions i convivències, des d'Homer fins a l'actualitat, que serveix per introduir els lectors "en una relació a vegades entranyable i a vegades tensa, però sempre fecunda i curiosa".

Un matrimoni que arranca gairebé des del principi dels temps. A la *Iliada*, d'Homer, Duran detecta "una acuradíssima descripció de fenòmens naturals, de llocs, de processos, de parts del cos humà, i de l'armament i la vestimenta dels guerrers". Uns dots fruit del coneixement de les pràctiques mèdiques de l'època i d'una aguda capacitat d'observació que li permeten avançar amb més precisió que científics més recents l'origen exogen dels cucs que devoren els cadàvers. Segles després del grec apareix *De la natura*, del poeta →

CIÈNCIAFERITS. Seguint el sentit de les agulles del rellotge, Mary Shelley, Jules Verne, Émile Zola, H.G. Wells i Aldous Huxley. Alguns dels autors més significats en la relació entre ciència i literatura.

→ romà Lucreci (94-51 aC), a més d'un bell poemari, un vehicle de difusió de les tesis epicúries i una obra "d'alta divulgació".

La fosca edat mitjana, amartellada pel pes de la religió, no fou un període procliu a aquesta mena de sinèrgies. Cap al segle XIV, però, aquesta dinàmica va trencant-se. Dante Alighieri escriu als inicis d'aquella centúria el *Convivio* o *Quaestio de aqua et terra*, obres d'un tarannà eminentment científic. Una "sòlida formació científica", apunta Duran, que es fa palesa també a la seua obra magna, la *Divina Comèdia*, en la qual "mostra un elevat rigor astronòmic". Solvència associada –aleshores no podia ser d'una altra manera– a les tesis geocèntriques fixades per Aristòtil i Ptolemeu.

Fet i fet, la penetració dels postulats heliocèntrics de Copèrnic, exposats al segle XVI, fou més aviat lenta. Un autor de fonaments científics sòlids com Luis de Camões escriu el 1572 un poema cabdal, *Els Lusíades*, que està encara en conjunció amb la concepció ptolemaica. Ni tan sols la irrupció de Galileo Galilei, aportant evidències a les tesis copernicanes, decanta del tot la balança. En *El paradís perdut* (1667) John Milton invoca Galileu, però no acaba de rendir-se a unes tesis heliocèntriques acceptades majoritàriament per la intel·lectualitat britànica.

El segle XVII, mentrestant, és procliu a sàtires sobre els científics, com ara *The Virtuoso*, 1676, de Thomas Shadwell, o l'obra *Les dones sàvies*, de Molière, estrenada el 1672, un text que més que riure's de la ciència sembla fer-ho de les capacitats emancipatòries femenines. Aquesta centúria, en tot cas, és la de la irrupció d'Isaac Newton, un dels científics més importants de tots els temps, formulador de lleis bàsiques com la de la gravitació universal. Newton tingué defensors decidits, com ara Voltaire o Denis Diderot, però també crítics com el poeta Alexander Pope o l'irlandès Jonathan Swift, que al seu *Els viatges de Gulliver* (1726) presenta uns lil·liputencs obsedits sense rendiment pràctic amb les matemàtiques, crítica indirecta a Newton.

Un altre cavall de batalla al llarg del temps fou la ciència mèdica. Autors com el mateix Molière o Francisco de Quevedo mostren en les seues obres una declarada animadversió pels metges i la medicina. En el cas del castellà, es tracta d'un odi –aventura Duran– atiat pel seu antisemitisme. Els avenços mèdics i la transició a la nova medicina, reflectida pel dramaturg Carlo Goldoni (1707-1793) anaren millorant la consideració social dels metges. També entre els intel·lectuals, és clar.

Una curiositat abans d'avançar matèria: William Shakespeare i Miguel de Cervantes demostraren

tenir una gran intuïció a l'hora de marcar la importància del descans. L'anglès, en positiu, considerant el son "l'aliment principal del banquet de la vida". El castellà, amb la intuïtiva introducció de la manca de son com una de les causes de la bogeria de Don Quixot.

A mesura que avança el temps, la relació es fa més estreta. El romanticisme, malgrat la seua aura espiritual, no fou un moviment anticientífic. Molts dels romàntics alemanys tenen coneixements matemàtics, mèdics o botànics. I hi ha un personatge, Johann Wolfgang Goethe, que simbolitza com ningú aquesta proximitat entre ciència i literatura, amb el *Faust* com a paradigma. A Gran Bretanya, mentrestant, es produeix una altra obra paradigmàtica, *Frankenstein o el modern Prometeu* (1818), de Mary Shelley, un llibre que "no recorre en cap moment a fets sobrenaturals, sinó que extrapola recerques científiques del moment", alerta Duran. També amb esperit científic aborda Honoré de Balzac l'estudi dels seus personatges, allunyant-se de l'idealisme i l'espiritualisme romàntic i documentant a fons les seues històries. "La seva visió estava d'acord amb una ciència que volia comprendre la natura i transformar-la", diu Duran.

A més d'assistir al naixement del realisme naturalista, el segle XIX és també el de la irrupció del darwinisme i la revolució industrial, fenòmens que deixen una petja literària profunda sobretot a Gran Bretanya. A Catalunya hi ha poques referències a Charles Darwin, les més destacades a *L'Hostal de la Bolla* (1899), de Miquel dels Sants Oliver. Però a Espanya la penetració de la modernitat és encara més minsa, quan no reactiva, en línia del famós "¡Que inventen ellos!", la frase pronunciada per un personatge de Miguel de Unamuno.

La relació, amb tot, serà cada vegada més estreta. De vegades, posant en dubte el progrés que suposa la ciència (Herman Melville) o posant sobre la taula els seus riscos (H.G. Wells). Els grans escriptors russos, Dostoievski i Tolstoi, són escèptics amb els progressos tècnics, però uns altres autors com Ivan Turgueniev tenen un punt de vista més favorable al progrés. En tot cas, el terreny ja és abonat per a la irrupció d'autors com Jules Verne i la seua "novel·la de ciència", per a la poesia entusiasta amb el progrés de Walt Whitman, o, més tard, produir les distopies d'Aldous Huxley o George Orwell, amb un precedent no massa conegut en Ievgueni Ivànovitx Zamiatin. O per a la sorprenent novel·la, en el context espanyol, de Luis Martín

Santos, *Tiempo de silencio*, protagonitzada per un precari científic dels anys 60.

Al segle passat, el llenguatge científic prenua la literatura. Hi ha una frase de William Faulkner, en al·lusió a la influència rebuda de James Joyce, que ho exemplifica: "Sap? De vegades penso que hi deu haver una mena de pol·len d'idees flotant en l'aire, que fertilitza de manera similar, aquí i allà, tems que no han estat en contacte directe".

Ciència i literatura, en català

En el tram final de *La ciència en la literatura*, Duran repassa els noms d'alguns dels *cienciaferits* del nostre àmbit lingüístic, amb figures com el físic David Jou, Gabriel Ferrater, Joan Margarit, Rosa Fabregat, Màrius Serra o Antoni Munné-Jordà, un dels pocs escriptors d'ací que ha conreat la ciència-ficció. Duran també fa referència a l'experiència de la revista *Mètode*, editada per la Universitat de València amb la direcció del biòleg i escriptor Martí Domínguez. Aquesta revista ha empenyat diverses fornades de lletraferits a fer incursions en la narrativa de temàtica científica. EL TEMPS ha volgut aprofundir amb Domínguez, algú que com a escriptor ha introduït sovint elements científics en les seues novel·les, sobre el moment de la ciència →

CIÈNCIA I LITERATURA EN CATALÀ. Sota aquestes ratlles, tres autors representatius de l'estreta relació entre ciència i literatura al nostre àmbit lingüístic: l'escriptor i director de *Mètode*, Martí Domínguez, Xavier Duran, autor del llibre referenciat al reportatge, i Salvador Macip.

JESUS CISCAR

«L'ESCRITOR ACTUAL S'HA QUEDAT EN UNA VISIÓ PROUSTIANA O FREUDIANA DE LA NATURALESA HUMANA»

→ i literatura a casa nostra. “El que hem intentat fer és bastir sinergies de col·laboració amb gent que no està familiaritzada amb la ciència. I els resultats són molt bons”, diu Domínguez, que confessa, malgrat tot, tenir una visió “més aviat pessimista”. “L'escriptor actual, i no només el valencià, té un desconeixement molt gran, per no dir dramàtic, de la ciència en el nostre temps. S'ha quedat ancorat en una visió molt del XIX, o bé proustiana o bé freudiana, de la naturalesa humana. No té una visió basada en la biologia o en la bioètica, es reflecteixen moltes vegades estereotips. Això és preocupant, perquè Zola, Proust o Dickens eren escriptors molt formats sobre la ciència del seu temps”. “L'escriptor hauria de llegir molta més ciència de la que llegeix”, adverteix.

Per reblar el clau ens posem en contacte amb el metge, investigador, escriptor i divulgador Salvador Macip. Aquest cienciaferit català, que ens atén des de la Universitat de Leicester, comparteix en part la

visió negativa. “El problema és del nostre sistema educatiu i de la compartimentació entre ciències i lletres. Malgrat que, per als científics, la comunicació és molt important, perquè el que fem és contar històries a través de dades. Has de posar imaginació i capacitat narrativa”, explica. “En aquest tema som a anys llum d'Anglaterra, on sempre hi ha llibres científics entre els més venuts”.

Tot i que Macip cita noms com els de David Bueno, Daniel Closa o el mateix Xavier Duran, sosté que “falten divulgadors”, i critica que la crisi haja destrossat les seccions científiques dels mitjans de comunicació. I es lamenta del fet que gèneres com la ciència-ficció siguen considerats “menors”. “Aquest panorama, suposo, anirà canviant, perquè hi ha una nova generació d'autors que introdueixen elements científics a les seues novel·les, com ara Jordi de Manuel, que ho fa i ho fa molt bé. Hi ha coses molt interessants en la ciència per fer ficció. Hem de trencar les barreres”, conclou. ●

*5 de gener
de 2016.
Viu la
Cavalcada
més especial!*

LA FESTA DELS REIS D'IGUALADA

HISTÒRICA
EMOTIVA
SOLIDÀRIA
ÚNICA

EN DIRECTE A WWW.IGUALADA.CAT

ORGANITZEN:

Ajuntament d'Igualada